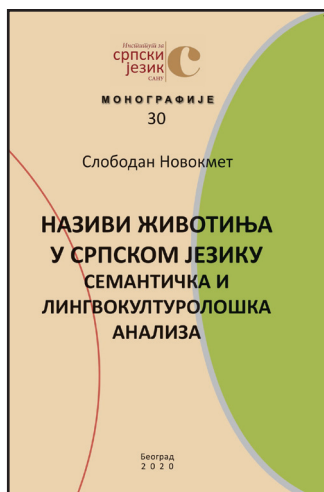

Приказ

Допринос познавању српске зоолошке лексике

Слободан Новокмет, *Називи животиња у српском језику – семантичка и лингвокултуролошка анализа*, Београд: Институт за српски језик САНУ, 340 стр.

Студија Слободана Новокмета *Називи животиња у српском језику – семантичка и лингвокултуролошка анализа* настала је на основу рукописа докторске дисертације *Семантичка анализа лексема са значењем животиња у савременом српском језику*, која је одбрањена 2016. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду под менторством проф. др Рајне Драгићевић. Монографију чини седам поглавља: 1. *Уводне напомене* (стр. 11–18); 2. *Теоријски оквир истраживања* (стр. 19–51); 3. *Семантичка анализа секундарних значења зоолошких лексема – зооними као материјалне реалије и креације* (стр. 53–104); 4. *Појмови који припадају култури, природи, људским, животињским и биљним организмима и ономастици* (стр. 105–165); 5. *Секундарне семантичке реализације зоолошких лексема које се односе на човека* (стр. 167–291); 6. *Препоруке за унапређење лексикографске обраде зоолошких лексема* (стр. 293–301) и 7. *Закључна разматрања* (стр. 303–309). Уз ових седам поглавља књига садржи и *Реч аутора* (стр. 9), *Списак извора, речника и веб-сајтова* (стр. 311–312), *Цитирану литературу* (стр. 313–322), *Именски регистар* (стр. 323–325), *Регистар појмова* (стр. 326–336), *резиме на енглеском и руском језику* (стр. 337–340), као и део *О аутору* (стр. 341). Поглавља унутар монографије су издељена на потпоглавља, што доприноси читљивости и прегледности грађе, којој доприносе и закључци и запажања дати у табелама.

Предмет истраживања ове студије јесте зоолошка лексика српског језика (и то монолексичке зоолошке јединице, а у обзир нису узимани

вишечлани спојеви, тј. двочлане синтагматске конструкције нпр. *слепи миш, дивља свиња, бодљикаво прасе* и сл.) и њена лексичко-семантичка и лингвокултуролошка анализа. Материјал за истраживање зоолошких лексема сакупљен је из више лексикографских извора чију основу чини *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, али је придодата и грађа прикупљена из других релевантних речника српског језика (нпр. *Речника српскохрватскога књижевног језика, Двосмерног речника српског жаргона и жаргону сродних речи и израза* Драгослава Андрића и сл.), као и грађа сакупљена из разговорног језика и електронског корпуса. Истраживање пре свега има лексиколошки и лексикографски карактер, али га тематски корпус усмерава на интердисциплинарни обједињеност различитих друштвено-хуманистичких дисциплина. Као што аутор у раду истиче, животиње су врло важан део културног, митолошког и фолклорног наслеђа српске културе и носиоци различитих симболичких вредности важних за мапирање колективне слике света и националних концепата у култури српског народа (стр. 15–16), што ово истраживање чини лингвокултуролошки утемељеним.

Један од циљева овог истраживања је да се полазећи од лексикографских дефиниција лексема из корпуса испита природа њихове полисемантичке дисперзије и принципи у формирању њихових значењских структура, затим да се успоставе репрезентативне тематске категорије и њихови чланови, да се помоћу анализе досадашњих поступака лексикографске обраде секундарних значења лексема у речницима, пре свега у *Речнику САНУ*, да предлог за унапређивање процеса обраде полисемантичких лексема у дескриптивним речницима, јер ће се темељним увидом у значења забележена у речницима олакшати допуне и обједињења секундарних реализација зоолошких лексема. Један од циљева је и да се употпуне семантичке структуре значењима која су потврђена у језичкој пракси, али не и у речницима. Утврђивање побуда при заузимању одређеног става према датој животињи помогло би осветљавању језичке слике света српског говорника, а с обзиром на то да језичка слика света јесте израз човекове способности да моделује и структурише слику стварности у одређеној лингвокултуролошкој заједници и с обзиром на то да је она одраз наивне стварности једне лингвокултуролошке заједнице, није необично што међу лексичким јединицама којима се номинују животиње, као што су нпр. *коњ, вук, медвед* или *змија*, налазимо много примера где се оне доживљавају као носиоци одређених културолошких стереотипа који се креирају управо на специфичној слици света те културе и традиције (стр. 19–20). Животињски свет одувек је фасцинирао човека који је покушавао да открије дубље значење сваке животињске врсте, а повећано интересовање мо-

дерне лингвистике за улогу метафоре у језику и култури условило је учесталије бављење зоонимима као носиоцима компонената језичке слике света лингвокултуролошких заједница (стр. 24).

Друго поглавље *Теоријски оквир истраживања* даје систематичан и врло подробан приказ бављења зоонимима у разноликим дисциплинама науке о језику: ономастици, фразеологији, лексикологији, когнитивној лингвистици, из аспекта српских истраживања, али и из угла компаративног проучавања. У завршним напоменама овог поглавља аутор се бави семантичким компонентама зоонима у лексикографској обради на примерима из *Речника САНУ*, указујући на неуједначеност лексикографске интерпретације зоонима, предлажући општу схему начина њиховог дефинисања.

У поглављу насловљеном *Семантичка анализа секундарних значења зоолошких лексема – зооними као материјалне реалије и креације* аутор анализира секундарна значења зоонима из сфере материјалних реалија и креација, при чему уочава да у сродним словенским језицима постоје слични, али не и исти механизми мотивације секундарних значења зоонима у сфери материјалних реалија, тј. да се асоцијативне везе између изгледа и функције изворних зоонима и различитих циљних предмета и њихових делова успостављају по сличним когнитивним законитостима, док се различити могу приписати културолошком контексту, а сличности објаснити и међујезичким лексичким позајмљивањем (стр. 56).

У склопу трећег поглавља помоћу семантичког критеријума издвојено је једанаест тематских група и то: тематска група оруђа (направа, алатки, справа и сл.; нпр. *ала* у значењу „справе с решетком за гњечење и цеђење воћа и поврћа, нарочито парадајза“), тематска група оружја и делова оружја (нпр. *орлић* „ороз на пушци, пиштољу, окидач“), тематска група предмета који служе за игру и инструмената (*певчић* је „дечја свирала у облику малог певца“), тематска група накита (*боа* је „женска огрлица у облику змије од крзна или перја“), тематска група спортских помагала (*рода* јесте „врста пиштоља за гађање“), тематска група саобраћајних појмова (*глиста* представља „карту за више возњи у градском саобраћају“), тематска група одевних предмета (*кенгур* је „грудна носилка за бебе“), тематска група грађевинских појмова (*јарац* је лексема која означава и „зидарске ногаре“), тематска група војне опреме и појмова у вези с војском (*мушица* у војничкој терминологији означава „део нишана који се налази на врху пушчане цеви, предњи нишан“), тематска група електронских уређаја (*бубица* је „мали микрофон“, *лајавац* означава „мегафон“) и тематска група производа животињског порекла (нпр. ставила је *лисицу* око врата (крзно од лисице)).

Зоонимске метафоре детаљно представљене у књизи показују и доказују важност животиња у свету људи. Основни лексички механизам у реализацији секундарних значења у сфери материјалних реалија јесте метафора (ређе метонимија), и то је у већини примера употребљена сликовна метафора. Закључна разматрања овог поглавља показују да је у преносу зоонимске номинације на појмове из материјалне културе највише представника животињског света из домаћих животиња.

У четвртном поглављу дата су четири семантичка поља и појмови означени секундарним значењима зоонима, односно: култура (народна култура и живот; симболи; апстрактни појмови; спортски жаргон; мерне јединице, новчане јединице), природа (појмови из природе), људски, животињски и биљни организми (органи и делови тела; болести, ране, повреде) и ономастика у склопу које се налазе представе и употребе назива животиња као антропонима и фитонима.

У петом поглављу уз помоћ лингвокултуролошког, когнитивног и лексиколошког приступа аутор долази до система вредности српске језичке заједнице која се огледа у тзв. зоонимској метафорици (животињским називима који се односе на човека) користећи теорију о *Великом ланцу постојања* према којој се појмови на вишој лествици (нпр. Бог, човек) могу објашњавати помоћу оних на нижој лествици (нпр. животиња, биљка, инаниматни објекат), подразумевајући колективне стереотипе о животињама. У наставку С. Новокмет човекове атрибуте дели на три аспекта: физички изглед (спољашњи изглед, стање и начин кретања), духовне особине (карактер, понашање, емотивна стања, расположења и интелигенција) и сексуалност, док се као посебне групе издвајају: хипокористици, увредљиви називи, називи за различите друштвене групе и занимања, као и називи за људе посебних физичких обележја. Закључци који се подробном анализом издвајају јесу: најнегативније особине човека, за оба пола, у српској култури добијене помоћу зоонимских метафора јесу прекомерна или недовољна величина (*кома-рац, мечка*), непривлачан физички изглед (*зуштер*), успорено кретање (*слон*), доб (*кљусина*), ниска хигијена (*крмача*); глупост се повезује са негативним облицима друштвеног понашања попут примитивности, некултуре, грубости и сл., а особине глупости се као циљни семантички домен мотивишу компонентама величине и кретања животиња, али и културолошким стереотипима, конфесионалним ставовима и прецедентним текстовима. Закључено је и да се код жена више инсистира на привлачном физичком изгледу (*мачка, риба*), а код мушкараца на храбрости и јунаштву (*вук, лав*). Неке од особина које се у српској култури кроз примере зоонимских метафора посебно вреднују јесу: памет, култура, пристојност, храброст.

У одељку *Препоруке за унапређење лексикографске обраде зоолошких лексема* С. Новокмет је уочио да се при процесу лексикографског дефинисања зоонима јављају одређене неуједначености, пре свега у распореду надређених и подређених терминолошких појмова у семантичкој организацији дефиниције, тачније, постоје случајеви да два хиперонима нису у односу скупа и подскупа. Аутор сматра да при дефинисању основног појма треба водити рачуна о семантичким компонентама које представљају најважнија обележја животињске врсте и које треба хијерархизовати према логичким и хронолошким приоритетима. Он, такође, сматра да лексикографи у речничким дефиницијама треба да нађу правилан однос између лингвистички релевантних информација, формирајући конотативну евалуацију појма у одређеној култури, и научно-терминолошких информација.

У својој студиозној монографији компаративним истраживањем које укључује интердисциплинарну повезаност лексикологије, лингвокултурологије, културологије, етнологије, митологије и фолклористике, Слободан Новокмет нам даје одговоре о значају животиња у српском језику, култури и традицији. Бавећи се подробно и врло темељно културолошко-лексиколошким аспектом зоонима у српској култури и традицији, стереотипима и језичком сликом света, аутор је осветлио веома важан део србистике и стога ова студија може бити од велике користи наведеним дисциплинама, али и драгоцену у проучавању српског језика као страног.

Мср Јована Љ. Димитријевић
Институт за српски језик САНУ, Београд
Е-пошта: dimitrijevic.office@gmail.com

Примљено: 8. 11. 2021.
Прихваћено: 1. 12. 2021.